

Sofies grønne skifte – episode 14

Tekstversjon av podkasten Sofies grønne skifte, episode 14: Skal vi erklære klimamålene for døde? Med programleder Sofie Frøysaa, biolog Dag Hessen og klimaforsker Bjørn Samset.

[Intromusikk]

[Sofie] Endelig, nå har jeg gledet meg veldig til å treffe dere igjen. Det er jo en liten stund siden sist jeg så dere, og ganske mye har skjedd siden da. Vi snakket om at det var viktig å prate om dette, få samtalen opp på bordet. Og jeg har intervjuet mange kloke hoder som hadde mye å si om det grønne skiftet, og ikke minst om situasjonen vi står i. Gjestene var enige om flere ting, og jeg tenkte først vi kunne snakke litt om noe jeg føler var gjennomgående i alle samtaler, nemlig overforbruk. Vi overforbruker naturen vår, og mange trakk frem forbruk generelt som en utfordring som vi må begynne å snakke om. Det er krevende å leve bærekraftig, det er lite hjelp å få, og det er fortsatt ikke helt stuert å snakke om å ta grønne valg i hverdagen.

[Sofie] Nå sitter jeg altså ved voksenbordet igjen, med selveste Bjørn Samset og Dag O. Hessen. Hva tenker dere umiddelbart når dere hører dette her?

[Dag] Jeg tenkte det samme, og dette har jo vært en kjepphest for meg lenge også. Problemet med å peke på forbruk er at det fort oppfattes som litt sånn moralistisk og gledesdrepende. Vi har av en eller annen grunn fått det stempelet. Jeg tror vi må være flinkere til å få fram hva et mindre materielt liv faktisk kan være. Den positive siden ved dette, at vi kan da få mer tid til det som vi egentlig setter mest pris på. Men det er klart at forbruk, og ikke minst skjevfordelingen av forbruk, er en helt avgjørende faktor. Og dette at vi fortsatt bærer med oss denne ideen om at vi skal vokse videre, selv i vår del av verden, videre materiell vekst, den er jo passé for lengst, eller burde være passé.

[Bjørn] TV-mediet har gitt oss et veldig godt eksempel der, gjennom TV-programmet Luksusfellen, som egentlig dokumenterer akkurat hvordan du kan skli inn i overforbruk. Du har en følelse av at «Jo, men jeg vil ha sånn, fordi jeg ser at alle rundt meg har det, og så vil jeg gjerne ha det litt bedre enn alle før meg, i hvert fall litt bedre enn i går, og litt mer lønn, så da kan jeg ha litt mer forbruk», og så blir det bare litt mer og litt mer og litt mer.

[Sofie] Christian Steel var innom dette her, han brukte det eksempelet flere ganger.

[Bjørn] Nettopp, og det viser jo hvordan vi har, hvis du ser på samfunnsutviklingen fra særlig 1750 og fremover. Da vi skjønnte at vi kan få til mer, vi kan få bedre liv, vi kan få bedre produkter, vi kan få bedre helse, færre barn kan dø, det er jo helt fantastisk, ikke sant? Alle positive sider. Og så har vi glidd inn i mer materiale, mer mat, fordi vi blir flere mennesker, lever lenger, mer energi, og så videre. Så vi har gått i en skikkelig luksusfelle for hele samfunnet. Og så er det først nå, de siste par-ti årene, det er ganske lenge, men det er relativt kort på den målestokken tilbake til 1750, hvor vi innser hvor utrolig fast vi sitter i nettopp det overforbruket. Jeg er helt enig med Dag og de andre som har sagt det også, at det er det viktigste innsikten vi må ha. For det er roten til naturproblemer, det er roten til klimaproblemer, og roten til veldig mye andre utfordringer vi har. Vi bruker for mye, og vi kan ikke opprettholde den voldsomt luksuriøse livsstilen som vi har, i hvert fall ikke sånn som vi gjør det nå.

[Sofie] Og vi trenger det åpenbart ikke.

[Bjørn] Nei, vi gjør ikke det. Vi ønsker oss jo gode liv. Det skal i hvert fall innebære god helse, gode tenner, ikke sant, sånne ting som vi nå egentlig tar for gitt. I praksis null barnedødelighet. Det ønsker vi virkelig. Vi ønsker at de barna vi får skal leve opp. Og så ønsker vi mulighet for transport, sånn at vi kan komme oss til interessante steder. Eventuelt ikke nødvendigvis bo rett over butikken, eller på gården. Vi ønsker oss internett, vi ønsker oss underholdning, en del sånne grunnleggende ting. Men så viser det seg jo at hvis vi tenker gjennom det, kan vi høyst sannsynligvis få alle de tingene også med et mye lavere forbruk, bare vi gjør ting smartere. Så det er kanskje gulroten.

[Dag] Det er jo det at veksten har vært en suksess frem til nylig, og den er det på mange måter fortsatt. Den har, som Bjørn sier, gitt oss bedre liv på alle måter, og da er det vanskelig å si farvel til en suksessoppskrift. Men problemet er jo at medaljens bakside nå begynner å bli tydeligere og tydeligere. Det er jo alle de konsekvensene det har for slitasje på planeten, klima, gassutslipp, og på toppen er det noe vi kanskje kan komme tilbake til. Veksten har jo ikke kommet alle til gode, det er den ekstreme skjevfordelingen. Men går vi tilbake til 60-tallet, så synes jo de som hadde opplevd krigstiden og førkrigstiden at vi hadde fått en vidunderlig materiell rikdom. Man hadde alt man trengte – her i landet, vel å merke. Og siden har vi nok ikke blitt lykkeligere, og kanskje heller ikke følt at livene har fått mer mening, men vi er fanget i denne vekstideologien. Så veksten er blitt mer et middel enn et mål, egentlig.

[Sofie] Så er det dette med ubehag. For vi må snakke om ubehag. Sånn som jeg har tolket det, så blir det grønne skiftet både dyrere og mer ubehagelig enn vi kanskje liker å tro. Det vil kreve noen oppofrelser. Jeg har nå noen punkter som jeg vil pitche for dere. Jeg har gjort hjemleksa mi her, og det er lov å respondere underveis, altså. Men jeg tenker vi sparer diskusjonen – regner med det blir het diskusjon mellom dere to – til slutt her. Og de lengre innspillene til alle punktene jeg har lest opp. Er dere klare?

[begge] Ja.

[Sofie] Vi har politikere som ikke våger å ta upopulære og risikofylte beslutninger, fordi de beslutningene ikke har nok støtte blant folk. Alle er enige om å kutte utslipp, men vi når ikke målene vi setter oss. Ikke fordi vi ikke kan, men fordi vi ikke egentlig prøver. Samtidig er vi godt rigget for omstilling. Vi har kunnskap, teknologi, rikdom, verdens beste byråkrater og masse tillit. Noen har for mye makt, og andre kunne trengt litt mer. Overraskende mange drar opp pandemien som et eksempel. Hvordan politikerne sto sammen, viste handlekraft, kriseforståelse og dro i samme retning. Vi trenger en mer realistisk fortelling om fremtidsvisjoner, ikke enda mer gull og grønne skoger. Jeg betyr noe. Jeg kan stemme. Jeg kan snakke om det, påvirke andre og ta ganske mange valg. Og så er det fint å tenke på at jeg faktisk har et ansvar. Jeg har tenkt mye på det du sa, Dag, om at alternativene er så mye verre. Det synes jeg er en veldig fin oppfordring. Det er for lett å skyve ansvaret over på forbrukerne. Ja, vi har et ansvar, men politikerne og bransjer må slutte å gjemme seg bak folk, men heller hjelpe oss. Vi er litt selvpoptatte, og mest opptatt av konsekvenser her hjemme, fremfor fotavtrykket vi har andre steder i verden. Det blir ikke noe grønt skifte uten stater, rettsapparat og demokratiske institusjoner som fungerer. Og til slutt, omstillingen må være rettfærdig og utjevne forskjeller mellom fattig og rik. Nå er jeg veldig spent på hva dere synes om oppdagelsene mine.

[Dag] Jeg synes du har i hvert fall, se på mine øyne, summert dette på en fabelaktig måte.

[Sofie] Å, tusen takk!

[Dag] Det er kanskje ikke så overraskende at vi er enige i disse punktene. Det tror jeg de fleste er på mange vis. Men fra å være enig, til faktisk å gjøre det, så er dette spørsmålet: Hvem har ansvaret? Vi

skal ikke snakke om hvem som har skylda, men hvem som har ansvaret? Ansvaret har vi alle, det er akkurat dette som du peker på, som jeg er veldig enig og har sagt selv, at ansvaret er en fin ting å ha. Det skal ikke føles tyngende eller være negativt, men det at det faktisk betyr noe, hva du og jeg gjør, er jo en flott ting.

[Sofie] Nettopp.

[Dag] Hva er verre enn å tenke at det er helt irrelevant i den store sammenhengen? Så det er et samspill mellom politikere. Vi må ha modige politikere som tør å tenke lenger fram med neste valg. Men det er klart, modige politikere kommer jo ikke noen vei uten velgerne med på laget. Så dette angår folk flest på mange vis. Og som du sier, de institusjonene vi har i Norge, og den tilliten vi har, skulle jo tilse at Norge var i førersetet her. Det er vi dessverre ikke. Vi er flinke på bortebane, men ikke så flinke på hjemmebane, for å si det forsiktig. Mye av dette er psykologi, økonomi, jus, alle disse fagfeltene er viktige. Jeg kan stoppe der så lenge, men kanskje avslutte med dette at vi trenger en visjon. Hva ønsker vi med samfunnet? Hvor vil vi? Hva er egentlig målet med livet? Det kan hende hvis vi tar det mer på autopilot og følger det med økonomisk vekst, så kan det hjelpe litt.

[Sofie] Ja, og det med hvor vil vi hen i livet? Dette med det gode liv, du var jo inne på dette i stad, Bjørn, at kanskje vi skal redefinere litt hva det gode liv er? Hva er visjonen? Hva ønsker vi oss? Vi må kanskje redefinere det litt.

[Bjørn] Ja, men klarer vi det? Bare for å si først, jeg synes også du har rammet inn på en veldig god måte. Det er en veldig god, reell problembeskrivelse av hvor vi står. Eneste jeg kanskje er litt uenig med, bare for å få litt diskusjon her, er kanskje det aller første. Har vi virkelig ikke politikere som våger? Jeg er ikke sikker på om det handler om at de ikke våger.

[Sofie] Hva tror du det handler om da?

[Bjørn] Jeg tror det handler om at våre stakkars politikere er slengt ut i en situasjon, som selv vi som jobber med det på heltid, sliter med å overskue. Vi har ikke noen gode løsninger. De sitter på mye mer kunnskap om hvordan samfunnet fungerer, hvilke løsninger som kan implementeres, men de sliter jo da med kunnskapen og oversikten enda mer enn det vi gjør. Så et større samarbeid mellom politikere, forvaltning, næringsliv og forskere, og de som prøver å forvalte kunnskapen, det tror jeg vil ta oss framover. For min opplevelse, når jeg har jobbet med politikere på tvers av hele spektret, er egentlig at de vil veldig gjerne. Det prøves veldig mange forslag. Og så går vi litt i den partipolitikkfella. Det som vi ser helt i det ekstreme i USA, hvor hvis et forslag kommer fra demokratene, så går det ikke gjennom, fordi republikanerne er imot per definisjon. Det er ikke så ille i Norge riktig enda, men det er en del fastlåste situasjoner. Dette handler jo ikke om klima eller natur eller noe sånt i det hele tatt. Det handler om at man sliter med å se sammenhengen. Hvis vi flytter fra politikere over til oss, så tror jeg du sa et veldig viktig ord der. Vi er for selvopptatte. Det er jo vanskelig å gjøre noe med. For det er – som fysiker, dette burde være biologen som sier – men er ikke det nettopp biologien vår? Vi er selvopptatte av natur, og det er derfor vi har kommet oss dit vi er, fordi vi har konkurrert oss fram til det. Det er veldig vanskelig for oss å legge om ... Ja, vi er flokkdyr kanskje.

[Sofie] Jeg tenkte på det samme, vi er også flokkdyr.

[Bjørn] Men da er det vår flokk mot den andre. En eneste stor global flokk hvor alle skal hjelpe hverandre, det har vi aldri vært. Det er jo det vi trenger å være nå. Kanskje, som Dag også sa, psykologien er minst like viktig her. Selv om vi nå får forklart hvor alvorlig det er og hva vi må ofre eller gjøre annerledes, så er det noe med «Ja, men trenger jeg å gjøre det da? Kan ikke noen andre

gjøre det? Fordi jeg har lyst til å fortsette mitt liv, og nå har jeg jobbet halvt yrkesliv, og nå må jeg snart kunne få nyte godene av det, og så kan noen andre få ta begrensningen.»

[Sofie] Ja, det er akkurat det. Kanskje vi bare må utvide det voksenbordet, rett og slett. Det er jo det jeg hører at du sier, at flere må til på det bordet, og samarbeide.

[Dag] Som vi har vært inne på mange ganger, er jo veldig mye av dette psykologi. Det er fornektingsmekanismer og rasjonaliseringsmekanismer. «Noen andre får ta seg sammen, men akkurat jeg har mine gode grunner til å fortsette som før.» Det er jo en argumentasjon vi ser, også på nasjonalt nivå. «Andre land gjør det og det», men Norge har sine gode grunner til å fortsette som før, i hvert fall når det gjelder det fossile. Og psykologien koker jo ofte ned til, eller fører tilbake til det evolusjonære. Så som evolusjonsbiolog, som jeg er i bunn, er jeg veldig opptatt av dette. Et eller annet ved oss som mennesker, altså det vi gjerne kaller den menneskelige natur, som danner noen hindre. Og det er det nok i noen grad. Vi er flinke til å samarbeide innenfor dette definerte «vi» som vi snakket om. Men så er det å utvide dette «vi»-et til de som i dag virkelig allerede kjenner klimaendringene på kroppen. Det er ekstremt mye vanskeligere, kanskje naturlig nok. Og i hvert fall hvis vi skal utvide dette «vi»-et til de ufødte som skal komme etter oss, så er det jo nesten umulig. Men det er vi nødt til å gjøre på et eller annet vis. Vi må i hvert fall føle at vi har et moralsk ansvar, også for at det skal bli en levelig verden for oss og alle andre organismer som skal komme etter oss. Og jeg tenker at psykologi sitter med mye av nøkkelen her, og for så vidt også økonomien, som har satt veldig mye av premissene for denne vekstfilosofien. Og så trenger vi nye idealer også, eller idoler for å si det sånn. Hvis du ser på skjevfordelingen i verden, hva verdens 1 prosent rikeste bruker og slipper ut av CO₂, så er det helt absurd. De står for omtrent det samme eller mer enn den andre halvparten, de som er i den fattige enden av skalaen. Og så lenge vi har disse rike som idoler og forbilder, som vi for stor grad har, så er det klart vi strekker oss mot det. Så ja, vi trenger en slags selvransakelse som omfatter det psykologiske her også.

[Bjørn] Her ligger det også en stor mulighet. Vi har jo en klar idé om hvordan samfunnet er og skal være, ut fra hvordan det er skrudd sammen i dag. Vi bor i et sosialdemokratisk land. Utopi, ifølge den forrige amerikanske presidenten. Hvis man drar til et litt annet sted i verden, så har de en veldig annerledes idé om hvordan verden skal være, fordi man er vant til noe annet. Vi har en mulighet også i Norge, se på regjeringen og regjeringsapparatet, hvordan det er satt sammen. Du har et Olje- og energidepartement. Du har et Finansdepartement som skal styre alle pengene. Så har du et Klima- og miljødepartement, som sitter borte i et hjørne et eller annet sted og prøver så godt de kan, men de må jo slåss med alle de andre. Du har ikke det forfatteren Kim Stanley Robinson nylig omtalte som «fremtidsministeriet» eller «fremtidsdepartementet». «The Ministry for the Future», er en stor bok som han skrev for noen år siden. Der er det på FN-plan. Han tenker at det kommer et FN-organ, fremtidsdepartementet, som skal se alle disse tingene under ett. Det er det ingen som gjør. For noen regjeringer siden, var det noen som prøvde seg med en planleggingsminister, men jeg husker folk lurte på hva i alle dager skulle dette være for noe. Det var vel Jagland som gjorde det først. Det forsvant også ut etter hvert. Jeg tror det ville vært en veldig nyttig øvelse nå, hvis man igjen hadde laget et nytt overordnet departement. For da får du den fortellingen om at du ikke kan ha Finansdepartementet der borte, og Utenriksdepartementet der, og Energidepartementet der, og Klima- og miljødepartementet et helt annet sted. De må, og alle de andre for den del, de må ses i sammenheng. For nå henger alt sammen, og vi har så mye vi skal planlegge over de neste 20-30 årene. Vi kommer til å få kraftige klimaendringer over de neste 20-30 årene. De er ikke til å unngå, så dette blir verre. Vi skal tilpasse oss til det nye klimaet. Det betyr å legge om landbruket, det betyr katastrofetilpassing for ekstremregn og alle andre konsekvenser, branner for den del. Vi skal få ned utslippene, det betyr å legge om energiforsyningen. Vi skal også tilpasse samfunnet til å bruke strøm.

Vi skal finne ut hvordan vi verner mer natur. Vi skal tilbakeføre natur til opprinnelig tilstand, og så videre og så videre. Alle disse endringene, hvis alle planene skal gå sammen, må skje i løpet av 20-30 år. Det er klart, da må du planlegge på et helt annet nivå enn tidligere. Der har vi muligheten for modige politikere som bare sier at «Ja, nå gir vi det ansvaret til noen, så lager vi en historie for samfunnet om at dette er det viktige nå.» Vi skal så klart ha et Olje- og energidepartement som fortsetter å gjøre jobben sin. Vi skal ha et Utenriksdepartement som fortsetter å gjøre jobben sin. Men de må alle sjekke at deres virksomhet er i tråd med disse større planene som vi vet vi er nødt til å legge.

[Sofie] Kan ikke dere to være de da, som gir disse planene? Så kan man få en planleggingsminister, og så er dere to det rådet, eller voksenbordet, som de forhører seg med.

[Dag] Ja, vi burde nok utvide den kretsen, men jeg melder meg gjerne frivillig til å komme med gode råd, uten å ha overdreven tro på at jeg skal være den som setter ut kursen. Men jeg tror i hvert fall vi som jobber med disse problemene, både klima- og naturtap, vi har en del innsikter som med fordel kunne vært utnytta bedre. Men det er jo akkurat dette. Nå er premissene styrt av økonomi, og dermed det departementet som har kontroll på det, kanskje sammen med Energidepartementet. Men det som bør, og må, danne rammene for den videre utviklingen, det er jo nettopp disse faktaene som dreier seg om klima- og naturtap. Og det vil jo overstyre alt annet. I dag er jo allerede klima den suverent største helsetrusselen. Det er utnevnt til kanskje den største, i hvert fall en av de største truslene mot global sikkerhet, altså sikkerhetspolitikk. Det er selvfølgelig helt avgjørende for framtidens økonomi, det vet vi. Kostnadene ved å ikke gjøre noe, eller ved å gjøre for lite, vil langt overstiger kostnadene ved å gjøre noe, og så videre. Sånn at dette er jo på en måte den overordnede, suverent overordnede problemstillingen, og da bør politikken reflektere det.

[Sofie] Ja, og da hjelper det jo ikke egentlig å ha friske tenner og masse streaming tilgjengelig.

[Dag] Nei, det kan jo gjøre livet bedre for noen her og nå, men det er ikke det det dreier seg om.

[Sofie] Den største helsetrusselen. Det er jo verdt å ha med seg. Må også bare legge til her at vi har jo dessverre ikke fått snakket så mye om krigen i Ukraina og sikkerhetspolitikk. Altså hvordan denne krigen vil påvirke situasjonen fremover. Mali, som jeg har hatt på besøk, hun nevnte at behovet for metaller og mineraler til våpen nå konkurrerer med det grønne skiftet.

[Bjørn] Krigen i Ukraina er jo et eksempel på at det kommer alltid overraskelser. Og de er veldig ofte ubehagelige, og de må vi bare forholde oss til. Vi kan ikke ignorere krigen i Ukraina fordi det er så viktig å fikse klima. Men den har jo hatt store konsekvenser allerede. Altså det første den gjorde, det var jo å få alle til å innse at vi kan ikke være energimessig avhengig av en såpass ustabil stormakt som Russland. Det la jo om hele, ikke nødvendigvis energipolitikken, men planene som Europa og landene rundt la for videre energipolitikk. Og så setter det jo fart på deler av det grønne skiftet som handler om utvikling av fornybar energi i deler av Europa. EU satte virkelig fart på deler av den politikken. Men som jeg sier så er det snakk om ressurser og ressurstilgang. For det handler jo ikke bare om penger. Hvis du sitter der og er onkel Skrue og har en gedigen pengebinge, så hjelper jo ikke det hvis ikke materialene finnes. Dette er en av de viktigste begrensningene som seiler opp nå. Tilgang på sjeldne materialer som brukes i teknologi, som vi trenger til solceller, som vi trenger til vindmøller, og som vil trenges til våpen og til krigføring. Og dessuten, i mange av de tilfellene er det noen stormakter, særlig Kina, som sitter på mange av disse materialene. Og så seiler det opp en, skal ikke kalle det en kald krig, men i hvert fall en litt kjølig handelskrig mellom USA og Kina for tiden. Hvor man risikerer, forsøksvis fra Vestens side, å låse Kina ut av handelsavtaler, samtidig som Kina sitter på nettopp de ressursene som vi alle trenger. Vi trenger å overskue hver dag hvor den

utviklingen er på vei, men det er jo en polarisering som er ganske skummel. Og klart konsekvensene det vil få for takten i det grønne skiftet er vanskelig å overskue. Men det vi i hvert fall må gjøre er å lage klimapolitikk og ressurspolitikk som er robust nok til å tåle den typen overraskelser.

[Dag] Jeg synes Bjørn oppsummerte dette på en utmerket måte. Det er klart vi kan planlegge så mye vi vil, men det vil alltid inntre noe, enten det er menneskelig styrte katastrofer eller naturkatastrofer, som i hvert fall for en periode vil gi kursendringer. Men det bør jo ikke gi permanente kursendringer. Den retningen mot en grønnere verden, den må vi jo nødvendigvis fortsette med. Men vi ser også nå hvordan pengestrømmen går til opprusting igjen, som er svært uheldig. Man kan stille spørsmål, er det virkelig nødvendig å bruke så mye midler, når vi vet at disse midlene kunne vært med på, for å si det litt tabloid, å redde planeten på lang sikt. Så man kan ikke bare enøyd la alt, eller så mye, gå inn i opprusting, uten å tenke på hvilke konsekvenser det har også. Men så viser dette også betydningen av et globalt samarbeid, at man ikke ekskluderer sentrale deler av verden fra de globale fellesløsningene og den globale enheten som vi har nødt til å ha.

[Bjørn] Denne krigen er ikke positiv på noen som helst måte, men vi kan jo likevel lære av det som kommer ut av det. En av tingene vi så, uansett hvem som sto for det, så ble det jo sprengt noen gassledninger. Det vekket oss jo på at her er det en sårbarhet. Det er nødvendigvis lite overvåkning på bunnen av havet. Nå planlegger vi jo offshore vind, som vil også føre til at man må legge ned kabler, legge ned et nettverk av strømtransportmuligheter. Det er også en type installasjon som kommer til å være sårbare for angrep mot i fremtiden. Vi ønsker jo å bygge et energisystem som er mer stabilt, mindre sårbart enn i dag. Da må vi også tenke på muligheten for den typen av angrep, som kanskje ikke var helt fremst i hodene til folk før noen sprengte Nord Stream-rørledningene.

[Sofie] Da jeg startet så kjente jeg på frykt og bekymring for at ting går så sakte. Jeg hadde mistet både piffen og troen på at vi faktisk vil endre oss. Dere etterlyser begge en positiv visjon for omstillingen for å få folk med. Men når klimamålene virker som en fjern fantasi, synes jeg ærlig talt det har vært krevende å være veldig positiv. Uansett, jeg har jo snakket med 14 andre forskere og eksperter. For å bli litt klokere på hvordan ting henger sammen i det grønne skiftet, for å lære masse nytt, men også for å skrape litt på overflaten på hvor det stopper opp. Dere etterlyste sist vi møttes en positiv fremtidsfortelling. Akkurat nå ser det ut til at vi sliter litt med denne her i Norge, i hvert fall politikerne våre, eller de stakkars politikerne våre, som du kalte dem, Bjørn. Så det jeg lurer på nå er hvor skal vi finne denne positive visjonen? Hvem skal fortelle den?

[Dag] Jeg kan også si at jeg hører med til de som ikke har politikerforakt. Jeg er enig, de gjør stort sett så godt de kan, men det er klart de er fanget av selve systemet og forventninger. Pluss, vi ser jo i Norge at det er ikke alle som er villige til å ofre veldig mye for framtiden. Det må vi nok innse.

[Sofie] Det er det der ulne systemet.

[Dag] Ja, det er det systemet som på en måte låser oss fast til stø kurs, og det er ikke så lett å få gjort noe med, fordi vi har ikke noe fiks ferdig annet system vi kan bytte ut med. Men det er her denne nye visjonen kommer inn, og det er viktig at det er en positiv og lystbetont visjon. Vi må spørre oss hva som egentlig betyr noe i livet vår, hva som gjør livet godt å leve, hva som i siste instans kanskje til og med gir mening. Vi har jo noen svar på det. Dette vet vi, og det er stort sett ikke det å gå på shopping eller ta en flytur. Det kan være kortsiktig gleder, men det er ikke det som gir livet verdi. Så er spørsmålet hvem som skal fortelle dette? Vi vet jo om det, men noe av det vi forsker på i min gruppe er jo dette med risikoen for vippepunkter i klimasystemene. At ting plutselig når en ny tilstand og plutselig blir verre. Så det vi må få til, og dette er ikke jeg den første som sier, er disse positive vippepunktene i nye normer, nye mål, nye retninger, nye erkjennelser, i og for seg også ny

teknologi i samfunnet, altså endringer som kan motvirke disse skumle endringene. Det dreier seg om at mange nok er med på disse tankene. Det er mange eksempler på det i samfunnet, at ting som blir ansett for å være helt umulige – det er et litt forslitt eksempel med røykeloven, men vi kan bruke den fordi alle kjenner den – ting som ble sett på som helt umulige, og restaurantnæringen ville ligge med brukken rygg, hvis man gjorde dette. Så gjør man det, og så ser alle at dette er bra. For eksempel, nå er ikke jeg vegetarianer, men jeg har nesten sluttet med rødt kjøtt. Men et annet eksempel: Går vi noen år tilbake, ble vegetarianere sett på som en litt sær sekt, litt sånn new age-aktig, som måtte forsvare sine sære valg når det gjelder kosthold. Mens nå er vi, i hvert fall i en del miljøer, kommet litt over på at det er biff- og burgerspiserne som må rettferdiggjøre seg. Det er ikke like kult lenger å sende selfier fra ovale weekender rundt om i verden. Den type endringer kan skape normendringer, når mange nok er med på det, og du får denne snøball-effekten. Det er akkurat det å sette i gang disse snøballene, og få dem til å bli store nok, til at de ruller av seg selv, og gir disse endringene som skal til, med en ny visjon, som kanskje er det viktigste målet. Kunne vi fått influenserne til å gå inn for dette, istedenfor Gucci-vesker og lip fillers, så hadde det vært en start i hvert fall.

[Sofie] Enig.

[Dag] Så vi trenger influensere på alle nivåer, ikke bare de profesjonelle, men vi må alle være det.

[Sofie] Vi må alle være influensere, egentlig. Vi kan alle påvirke de rundt oss.

[Bjørn] Vi kan alle påvirke, men så er det jo oftest noen som er de trendsettende i å fortelle de virkelig store historiene, for det er jo det dette handler om. Det har vokst fram en hel rekke sånne store historier om klima- og naturkrisen i det siste, og alle de problemer vi står i. En av dem er jo veldig dystre. Den kommer mye fra de litt yngre aktivistene, som ser alle utfordringene, og ser at det skjer ingenting år etter år etter år. Der kommer gjerne historien om at dette går fullstendig på dunken, alle piler peker i feil retning. Vi bruker mer og mer, det blir varmere og varmere, større og større utslipp, og så videre, og så videre. Det er en godt etablert historie, og den har mye for seg, uheldigvis. De har jo egentlig helt rett. Men så finnes en alternativ historie, som jeg møter når jeg er ute og snakker med særlig næringslivet. Der kan jeg gjengi en historie, som jeg har hørt flere ganger derfra: «Vi skjønner ikke hvorfor klimapanelet og forskeren og sånt er så negative, for dette er jo allerede løst. Ja, vi har fikset dette for lengst. Nå er fornybar kraft billigere enn fossil kraft. Vi har rammeverket på plass for en karbonskatt etter hvert. Det finnes avtaler for tap og skade fra FN-siden. Så må vi bare slippe markedet det til, og så vil markedet fikse det sånn at de beste løsningene vokser opp.» Nå skal jeg si at jeg er ikke helt enig i den historien, men det er litt interessant å se hvordan den fortelles i grupperinger av mennesker som sitter på veldig mye penger, og ressurser, og dermed, sånn som samfunnet er ordnet nå, også makt. Og det er også en viktig historie. Jeg tror det er veldig viktig at de som skal leve lenge på denne planeten og ser at det går i feil retning, sier tydelig fra med sine historier. Så tror jeg også det er viktig at de som i dag styrer den delen av næringslivet, som tross alt må jobbe med dette her og finne de nye løsningene, kan få fortelle de positive historiene. Så lenge det ikke innebærer at de ikke gjør noe, men snarere at de ser at nå har vi alle løsningene, nå må vi bare jobbe fremover. Så der kommer kanskje de positive historiene, og så ligger jo virkeligheten et sted mellom her. Klart, noen av oss på forskersiden, kan nok absolutt bli bedre til å fortelle historier. Politikere kan gjerne bli bedre til å fortelle historier om hvilke visjoner de har for fremtiden, men så har vi jo en helt stor gruppering av mennesker som lever av å fortelle historier. Jeg har veldig tro på forfatterne, kulturpersonlighetene, sangerne våre, dikterne, alle de som setter ord på tidsånden. Jeg tror vi kan få noen gode historier derfra, og vi får allerede gode historier derfra. Det er mange gode klima- og naturressursbøker der ute. Så vi trenger kanskje at det dukker

opp da, vår tidsdefinerende historie som blir vår variant av Silent Spring av Rachel Carson for en del år tilbake.

[Sofie] Det er en oppfordring til alle sangere som hører på. Lag låter om det grønne skiftet.

[Dag] Ja, forfattere og filmmakere, og veldig mange vil jo dette. Det er utrolig mange kunstnere som er opptatt av dette og ønsker å finne uttryksmåter. Vi mennesker er jo visuelle dyr, så både film og kunst tillegg til bøker. Bare ta Maja Lundes bøker som virkelig fikk opp øynene hos utrolig mange, ikke bare i Norge, men globalt, for risiko med biedød og så videre.

[Sofie] Men hvor er balansen mellom en positiv og realistisk fremtidsvisjon? Hvordan treffer dette aktivistenes budskap?

[Dag] Ja, det er vel dette spørsmålet vi som prøver å formidle dette også stiller oss. Hvordan skal vi formidle det? Det er ikke så lett, bortsett fra at vi selvfølgelig må ta utgangspunkt i fakta så langt vi kjenner det. Forskningen må jo være vårt utgangspunkt, men så kan det sies med ulikt alvor og med ulik betoning av de forskjellige elementene. Jeg er enig i at det er viktig å trekke fram suksesshistorier. Vi mennesker liker jo det positive, liker gulrot bedre enn pisk. Det finnes jo noen suksesshistorier, også for store miljøproblemer vi har løst. Forsuringsproblemet var jo et kjempemessig problem, ikke bare i Norge, men i stor del av Skandinavia og andre områder, som vi faktisk har løst. Svovelnedfallet er på det nivået det var i førindustriell tid. Ozonhullet som var en kjempetrussel, er ferdig. Nå tettes det, fordi vi har skjønnet årsakssammenhengene og gjorde ting. Dette kunne vi rense oss bort fra, ganske enkelt. Det kan vi ikke gjøre med klima- og naturtap, for det er som sagt knyttet mer til systemet. Men det er viktig å ha med disse positive fortellingene også. Jeg tror verken Bjørn og jeg har tall på hvor mange ganger vi får dette spørsmålet: «Ja, men er du optimist? Eller er du pessimist?» Det er klart det finnes ikke noe enkelt svar på det. Som jeg stadig sier, og det mener jeg virkelig, jeg er optimist i den forstanden at verden vil ikke gå under, og menneskeheten vil ikke dø ut. Men vi må ha større ambisjoner enn at vi bare skal overleve. Men det er en form for optimisme som er viktig å ha med seg. I motsetning til politikerne, så bør vi ikke alltid avslutte sånn krampaktig optimistisk. Jeg tror at en for stor grad av optimisme kan fjerne brodden i det budskapet man prøver å formidle.

[Sofie] Det kan bli til naivisme.

[Bjørn] Det er akkurat det vi må unngå. Dette er et så stort og så vanskelig spørsmål, at vi også må tørre å stille hverandre til ansvar når vi debatterer. Det er lov å være optimist. Det er lov å være pessimist. Det ligger i menneskets natur. Det som ikke er lov i dag, tenker jeg, det er å ikke være konstruktiv. Hvis man sier «For meg er det fullstendig uaktuelt med en eneste ny vindmølle på norsk jord.» Det er et helt greit standpunkt. Men da må du også forholde deg til konsekvensen av det, at da må vi også gjøre mer av andre ting, eller mindre av noe. Det standpunktet har en konsekvens. Da må man stilles til ansvar. Hva vil du da gjøre isteden? Hva er din helhetlige løsning? Vi er kommet for langt nå til at vi kan ha ensaks-løsninger. Vi har en tendens, vi mennesker, til å være veldig for eller veldig imot noe. Så er det veldig mye jobb. Det kreves hvert fall all den jobben, som du, Sofie, har gjort med å snakke med alle disse ekspertene, gjøre alle disse vurderingene, før man kan begynne å sette sammen et mer helhetlig synspunkt. Men det er den jobben som vi nå er nødt til å gjøre. Hvis noen skal kunne gjøre den, så må det være vi som har så mye ressurser, og så god oversikt som vi tross alt har. Vi bør i hvert fall kunne kreve av hverandre at vi har ganske balanserte synspunkter på helheten av hvordan vi går fremover, og også vår egen rolle som et høyforbrukssamfunn.

[Sofie] Vi kan i hvert fall ikke sette oss på bakbeina og bare si, jeg vil ikke gjøre noe.

[Sofie] FNs 17 bærekraftsmål. Er det en god fremtidsvisjon, og det som skal bringe verden ut av fattigdom, tenker du?

[Bjørn] Jeg tenker i hvert fall at bærekraftsmålene samler sammen veldig viktige veier mot målet. De er en oppsummering av hvordan vi ønsker at verden skal være. Vi ønsker at alle skal ha mat, vi ønsker at alle skal ha rent vann, vi ønsker at alle skal ha god helse, alle skal ha tilgang på jobb, vi skal ha likhet og frihet, og alle de tingene der. Får vi til det, så er ikke verden nødvendigvis bærekraftig, selv da. Men de er i hvert fall steg fremover. De som satt sammen bærekraftsmålene gjorde en veldig god jobb. Det er klart de er inkluderende, det er jo en mengde med underpunkter til de bærekraftsmålene også, så det sammenfatter jo egentlig alt. Jeg tenker at de er fortsatt en veldig god ramme. Utfordringen med dem er at de er litt for store, og en del av dem står også i motstrid med hverandre.

[Sofie] Ja, som for eksempel?

[Bjørn] Det er en del industriutvikling som du trenger for å oppnå en del av det, som krever store mengder vann for eksempel. Tilgang på ferskvann og drikkevann for alle er et annet mål. Det er et typisk eksempel hvor det er vanskelig å oppfylle, i hvert fall i første omgang, alt samtidig. Det er veldig mange andre, på fagspråket kaller det jo synergieffekter, ting som står i motstrid. FNs klimapaneler har jo lange oppsummeringer av hvis du skal oppfylle dette klimamålet, så hjelper du dette bærekraftsmålet, men du skal ha problemer for det andre. Naturpanelet har vel også tilsvarende. Det er nok en type kunnskap som vi må bruke mye mer i dag. Hvis du skal oppfylle alle bærekraftsmålene på en gang, hvilke hvilke reelle begrensninger er det du har fra alle sammen. Da er det mulig at handlingsrommet vårt blir en god del mindre enn det vi kanskje ville foretrekke. Men det er nok likevel sånn verden er, så jeg tror de også er veldig nyttige for å fortelle oss hva vi ikke kan gjøre.

[Sofie] Hvordan vil krig og konflikt merkes på det grønne skiftet fremover? Snakker vi også ressurskrig, matvarekriser i årene som kommer?

[Bjørn] Antakeligvis gjør vi jo dessverre det. Vi mennesker er, om ikke egoistiske av natur, så liker vi i hvert fall å beskytte oss selv, familien og flokken, og landene våre. Når det blir mindre ressurser, ser vi om en gang at vi trekker sammen, vi sier at vi skal ha nok for vårt land. Så har vi jo trender i det siste, USA isolerer seg mer og mer, Storbritannia gikk ut av EU. Vi ser andre land også, som ser mer og mer til sine egne behov. Vi vet at klimaendringene allerede påvirker matproduksjonen, vi vet at det grønne skiftet setter sterkt press på tilgang på ressurser. Det kommer ikke til å holde å ha nok penger, det kommer ikke til å være nok ressurser igjen. Så ja, det er veldig mange som er bekymret for at dette utløser konflikter. Man kan jo si at energi og energipolitikk var en av de utløsende faktorene for Ukraina-krigen også. Litt diskusjon rundt akkurat det, men det er mange som har hevdet det. Så ja, det kommer til å bli mer konflikter, og vi vet jo alle hvor ødeleggende en stor konflikt som en krig er for et vilkårlig mål du ønsker å oppnå i samfunnet. Så hvis vi skal være litt dystopiske, så er det en fare at vi går inn i en periode hvor klima blir vanskeligere og vanskeligere, ressursene blir færre og færre, menneskene blir flere og flere og konfliktene blir såpass mange og store at vi kommer bare ikke noe framover, for det er det eneste vi klarer å forholde oss til. Der er det jo en del forfatter som også har skrevet ganske tydelige og skumle dystopier om akkurat det. Vi tror ikke at det blir akkurat sånn, men vi kan jo ta lærdom av at sånn ønsker vi absolutt ikke å ha det, og prøve å jobbe mot den utviklingen.

[Sofie] Hva er det viktigste klimaforskningen kan bidra med i årene som kommer? Hva slags kunnskap er det vi egentlig trenger fremover?

[Dag] Jeg tenker det er viktig å få fram hvor tett disse to krisene er koblet sammen, altså klimakrisen og naturkrisen. Og igjen, jeg tenker at nå er vi der at ordet krise kan brukes trygt. Det er fortsatt sånn at de behandles litt hver for seg, at natur oppfattes som kjekt å ha, men det er egentlig ikke så farlig. Men vi vet, om ikke annet, at natur er avgjørende, fordi det tar opp over halvparten av våre CO2-utslipp. Det er vel den eneste effektive CO2-støvsugeren vi har, som jeg ofte sier. Og den er gratis, og den gir oss også mat og så videre. Så det tenker jeg er det aller viktigste, Så er det selvfølgelig å få fram at vi tross alt er avhengige av natur på veldig mange andre måter også, i tillegg til at naturen har en verdi i seg selv. Men hvis jeg skal peke på én ting, så er det akkurat den koblingen der. Begge disse hovedrapportene som refererer til henholdsvis klima eller natur, peker jo igjen på dette vi begynte med å snakke om, forbruk som drivkraften for både klimaproblemene og naturødeleggelsene. Så hvis vi kan få fram at disse to er så tett koblet, og at vårt forbruksmønster, i den rike delen av verden, er et problem, eller selve problemet, så tror jeg det er hovedbudskapet som må fås fram.

[Sofie] Det er veldig konkret. Det liker jeg.

[Dag] Ja, det er så konkret som det kan være, tror jeg.

[Sofie] Dette er et spørsmål til begge to. Omtrent alle snakker om at vi ikke når klimamålene for 2030, er det innenfor å rett og slett erklære klimamålene for 2030 for døde?

[Bjørn] Nei. Overhodet ikke. Vi må ha et mål å jobbe mot. Det er ikke sånn at hvis vi uansett ikke får null trafikkdrepte i 2030, sikter vi oss inn på 250 drepte personer i trafikken. Det er ikke sånn det fungerer. Vi skal stagge klimaendringene så fort som vi bare klarer. Det er vi nødt til, for det er selve grunnlaget for samfunnet. Om det viser seg at de første målene var for ambisiøse, så får vi bare ta lærdom av det og jobbe enda hardere. Men det målet er der av en helt klar grunn. Det blir så mye verre så fort vi går over en og en halv grader. Det blir enda mye verre når vi går over to grader. Og alt der imellom og videre. Så vi må bare jobbe så hardt vi klarer. De målene må holdes uansett. Og så er det bare ris til egen bak at vi faktisk ikke klarte det.

[Dag] Jeg er veldig enig i det. Vi må nok innse at en og en halv grads-målet begynner å fremstå som veldig utopisk. Men det er likevel viktig å opprettholde. Også for å ha noe å måle endringene mot. Hvis vi bare hadde sagt at vi ønsker å gjøre noe med klima, så har vi ikke noen referansepunkt til hvor bra vi lykkes. Det samme gjelder naturavtalen som ble framforhandlet, at man globalt ønsker å verne 30 prosent natur i løpet av 30 år. Man kan si at det er litt å tenke på et tall, men det er likevel et viktig tall. Også denne enda mer hårete ambisjonen om 30 prosent restaurering i løpet av 30 år. Det minner vel litt om en og en halv grads-målet. Men for det første trenger vi dette for å verne naturen av grunner vi har vært inne på. Og for det andre så gjør den det også mulig for nasjoner og globalt sett å se hvor vi ligger i forhold til disse målene. I stedet for et vagt og fromt ønske om å ta vare på mer natur.

[Sofie] Du nevnte jo et eksempel sist dere var her, Bjørn, om at det er litt som å rydde rommet. Så hvis man skal bruke den tankegangen her, er det litt som at du har ryddet nesten alt, men det ligger tre klesplagg igjen. «Det er ikke noe vits, så da roter jeg bare det til igjen. Og graver ut alt jeg har ryddet på plass, for det er ikke noe vits.»

[Bjørn] Alle vet at hvis du skal male huset ditt, så er mesteparten av jobben forberedelsen. Du må tenke deg hvordan du skal gjøre det, så må du ha kjøpt malingen, så må du bestemme deg for hvilken farge du skal ha. Teipe. Så må du ha den der stigen tilgjengelig, så må du vite hvordan du gjør det. Alle er ikke født med kunnskap om hvordan man maler huset, så du må sette deg inn i alle faktaene rundt og alt sånt. Det er jo litt der vi er, vi gjør alle forberedelsene, vi har bare ikke kommet

i gang med faktisk å ta malerstrøkene enda. Det er jo for dumt å ikke fortsette, bare fordi det viste seg å ta litt lenger tid å få kjøpt malingen, og det ble litt dyrere enn vi trodde. For det ble det, malingen kostet veldig mye mer enn det vi kanskje håpet vi skulle gjøre, men sånn er det bare.

[Dag] Vi har jo dette gode uttrykket dørstokkmila, at det koster så mye, den brukes gjerne om å komme seg ut. Men dørstokkmila gjelder i veldig mange sammenhenger, og når du først er over dørstokken og er i gang, så skjer det ofte ting. Men det er akkurat dette å bestemme seg for å gjøre det, og så virkelig sette i gang det.

[Sofie] Dette er jo perfekt, dørstokkmila. Det er jo der vi er nå. Så spørsmålet mitt i slutt er, vil vi dette nok? Altså, vil vi over den dørstokken, sånn innerst inne, hvis dere skal være helt ærlige nå?

[Bjørn] Jeg tror ikke vi vil det nok, per i dag. Da hadde vi kommet i gang. Men jeg tror vi kommer til å ville det nok, veldig snart. Uheldigvis. [Sofie humrer]

[Dag] Jeg tenker også at vi er nødt til å se konsekvensene av ikke å komme i gang. Såpass dystopisk er jeg nok. Og det henger igjen sammen med menneskets natur. For veldig mange oppfattes dette enn så lenge som noe teoretisk. Det er klart de som lever i deler av verden hvor avlingen nå svikter for n-te år på rad, at vannet stiger under føttene deres på grunn av havnivåstigning, at monsunen ødelegger, og så videre. Eller at drikkevannstilførselen, det er kanskje det mest kritiske i verden nå, at ferskvannstilførselen svikter. Så det er klart at de ønsker dette virkelig nok. Men det er jo så urettferdig at vi som har forårsaket det meste av problemene, er vi som foreløpig merker minst til det. Når vi også merker at det svir, da tror jeg også vi vil nok. Men det er mulig vi ikke er riktig der ennå.

[Sofie] Du sier jo uheldigvis, Bjørn, for det er jo litt sånn, da kommer jo naturen og tupper oss i ræva.

[Bjørn] Ja, det er det jeg mener. Det er uheldigvis fordi vi blir tvunget til å ville det. Vi skulle jo ønske vi hadde villet det helt av oss selv, fordi vi ser at det er nødvendig. Det er der jeg kanskje tror psykologien og menneskenaturen jobber litt mot oss. Men vi blir tvunget til det. Det er jo heldigvis, for jeg tror jo også virkelig at vi kommer til å ville det nok i tide til å fikse det, sånn at vi kan fortsette å ha et bra menneskesamfunn. Det skal vi klare.

[Sofie] Da var reisen over. Jeg har oppsøkt ubehag. Jeg har facet noen demoner og forsøkt å ta kontroll. Og jeg kjenner meg faktisk fortsatt bekymret for konsekvensene av klimaendringene, og hvordan det påvirker mennesker og natur. For klimaendringene foregår nå, og vi skal leve med dem. Men, jeg har håp. Og jeg skal stå i det og begynne å snakke mye, mye mer om det. Og fylle en positiv og realistisk visjon med innhold. Selv om det ikke kommer til å gå helt bra. Og ja, jeg vil virkelig.

[Outro] Denne podkasten er fra Universitetet i Oslo ved ansvarlig produsent Arild Blomkvist. Programleder er Sofie Frøysaa. Produsent hos Både Og er Haakon Lange, og klipper er Olav Nedberge. Hvis du likte denne podkasten, vil jeg anbefale Sofie Kupper Norge, hvor Sofie Frøysaa inntar rollen som diktator, og gjennom seks episoder finner oppskriften på å kuppe Norge. Her hører du forskere og gjester snakke om et vidt spekter av temaer og viktige samfunnsspørsmål.